

stvaralaštvo nije nikakva privatna stvar između Boga i mene. Ono je upravljeno na svijet koji čovjek kao suradnik Božji mora preobraziti i dovršiti. Zato prema Berdjajevu stvaralački akt nije identičan s umjetničkim proizvođenjem, nego je obuhvatniji; označava transcendiranje palog i viziju boljeg svijeta, u borbi za ostvarenje. Stoga je u stvaralačkom aktu uvijek prisutan i eshatološki moment. Iz tog proizlazi da je osoba po svojoj biti teologalna i dijagonalna. Ne konstituira se samo u odnosu prema 'Ti', kao kod Bubera, nego i u odnosu prema 'Mi' – afirmacija 'Mene' uključuje i 'Tebe' i 'Nas': „Ja' je primarno, ali kad kažem 'Ja', kažem i afirmiran već 'Ti' i 'Mi'".⁶ To „Mi“ Berdjajev definira „kao unutarne zajedništvo i zajednicu između 'Ja', u kojoj je svako 'Ti', ali ne 'Ono'.⁵ To zajedništvo se događa u trećem; ono pretpostavlja participiranje na jedinstvu koje obuhvaća i 'Mene' i 'Tebe'. To jedinstvo je Bog, a prožimanje između 'Mene' i 'Tebe' se nužno događa u Bogu. 'Mi' je

zapravo identično sa sobornosti: „Sobornost je egzistencijalno 'Mi'”.⁶ Princip sobornosti je duh. U duhu je osoba s Bogom i čitavim svemirom ujedinjena, ali to ujedinjenje ne ukida jedinstvenost osobe. U duhovnom životu Jedno „se ne suprotstavlja mnoštvu; ono prožima mnoštvo i stvara život, a da ne ukida mnoštvo”.⁷

Berdjajev u konačnici vidi mogućnost pomirenja subjektivnog i objektivnog, individualnog i univerzalnog u etičkoj osobi, ali za razliku od Mihajlovskoga, etička je osoba prema Berdjajevu i u teologalnom i dijagonalnom odnosu, po čemu je ona upravo osoba. Taj je odnos racionalno neizraziv i nedokučiv jer je neponovljivo individualan i subjektivan, a racionalno mišljenje ne podnosi ništa individualno i subjektivno. Ali budući da je ono, kao sve objektivno i univerzalno, posljedica grešnog pada, ne pripada prvotnom stanju bitka. Na taj način posljednja riječ pripada iracionalizmu i misticizmu.

⁶ Nikolaja Berdjajeva, str. 141.

⁵ Isto, 141.

⁶ Isto, 141.

⁷ Isto, 142.

PROCES OBRAĆENJA U MISLI WILLIAMAMA JAMESA, S POSEBNIM OSVRTOM NA MISAO CHARLES TAYLORA

Plodovi obraćenja

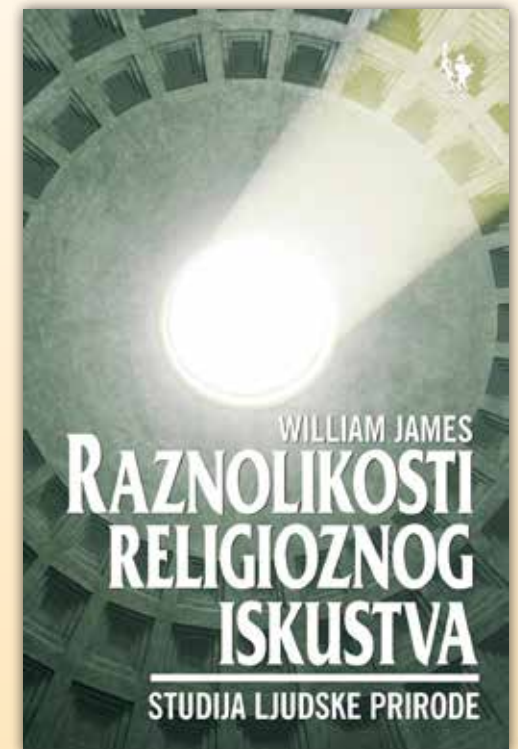
U knjizi „raznolikosti religioznog iskustva” američkog psihologa i filozofa Williama Jamesa, nalazimo detaljna istraživanja ljudi koji su u svom životu doživjeli ono što mi danas nazivamo „instant obraćenja”, odnosno trenutna obraćenja. Ono što ljudi u tim prijelomnim trenucima vlastitih života doživljavaju jesu iskustva oslobođenja koja dovode do dubokog mira i spokoja, u odnosu na ono što ih je do tada najviše opterećivalo, proganjalo i davalo za misliti. Plodovi takve sigurnosti su gubitak svake brige te sigurnost da će na koncu sve biti dobro, da postoji tzv. „happy end” i za onoga koji je sebe vidio pred provalijom, koja mu poput neizbježnog vakuuma uručuje jednosmjernu kartu u provaliju potpunog očaja. Navodeći konkretne primjere kao što su obraćenja Henrya Allinea¹, pukovnika Gardinera² i Alphonsea Ratisbonnea³, James potvrđuje

¹ W. James, Raznolikosti religioznog iskustva, str. 147.-149.: „...činilo se kako će mi se duša rastopiti od ljubavi. Nestao je teret krivnje i osude, mrak je bio prognan, srce mi je postalo skrušeno i ispunjeno zahvalnošću, a cijela moja duša, koja je prije nekoliko časaka stenjala pod brdima smrti i mraka...”

² W. James, Raznolikosti religioznog iskustva, str. 149.-151.: „...predao sam mu se najdublje uvjeren kako će moja osobnost biti uništena, kako će mi on sve oduzeti, i na to sam pristao. U takvoj predanosti leži tajna svetog života. Od tog časa piće me više nije plašilo, nikad ga ne pijem, nikad ga ne želim...i tako sa svakim poznatim grijehom, oslobođenje je u svakom slučaju bilo trajno i potpuno. Od časa obraćenja nisam pao ni u kakvo iskušenje...”

³ W. James, Raznolikosti religioznog iskustva, str. 152.-153.; radi se o obraćenju slobodoumnog francuskog židova na katoličanstvo: „...Izlazeći iz kavane...sjećam se samo posve

fra Ivan Grubišić

crnog psa koji je skakutao i okretao se preda mnom dok sam bio utonuo u misli. U trenu nestade psa, iščezne cijela crkva, nisam više ništa vidio...bio sam ondje, ispružen na tlu, okupan suzama, a srce mi je htjelo iskočiti kad me M.B. dozvao natrag u život...nisam znao gdje sam, nisam znao jesam li Alphonse ili netko drugi. Samo sam osjećao da sam izmijenjen i kao neki drugi ja. Tražio sam sebe u sebi i nisam se nalazio. U dnu duše osjetih prasak žarke radosti...u jednom trenu mi je s očiju spao povez, i to ne samo jedan već cijeli niz poveza u kojima su me odgajali...promjenu ne mogu bolje objasniti negoli usporedbom s dubokim snom ili analogijom nekog tko je rođen slijep, pa su mu oči iznenada ugledale danje svjetlo.”

da se u spomenitim slučajevima, ali i u mnogim drugima, po svojoj logici dogodio zahvat „odozgor“, djelovanje Božje milosti posredstvom Duha Svetoga te da u tim trenucima u nas biva udahnuta posve nova narav i da tako u pravom smislu postajemo sudionici Božje biti⁴.

Kroz cijelu knjigu provlači se ona čudesna zatečenost koja se javlja kada nas zatekne nešto suprotno onome što inače susrećemo u svijetu. To su, primjerice, plodovi obraćenja koja nam pokazuju stvarnost radikalne slobode od prijašnjih navezanosti, kao što su sve vrste ovisnosti te raznolike patnje duše i tijela. James se služi slikom majke kako bi opisao nagli preokret u viđenju stvarnosti⁵. Sve ono što je majka dotada smatrala napornim i nezamislivim dijelom svojega života, kao što je noćno dizanje, čuvanje od propuha, ispijanje čaja, prestanak pušenja i drugo, sve to sada postaje normalno jer su se parametri promijenili. Obuzeta majčinskim uzbuđenjem, ona bez oklijevanja ili riječi pritužbe prihvaća bdijenje, umor i trud. Inhibitivna moć gubi onu snagu koju je imala nad osobom kada su u pitanju interesi djeteta.

Isto se događa i s ulaskom Boga u naš život. Iz dosad rečenog možemo zaključiti da emotivno uzbuđenje ima razornu moć u odnosu na inhibicije. James ovdje posebno naglašava „gnjev“ kao najjaču snagu za uništenje i najjačih inhibicija.⁶ Sjetimo se ovdje poslanice Hebrejima u kojoj piše: „Ta još se do krvi ne oduprieste grijehu“ (Heb 12, 4). Kada se čovjek do krajnjih granica razljuti na najboljega prijatelja, spreman je doživotno prekinuti

⁴ W. James, *Raznolikosti religioznog iskustva*, str. 153.

⁵ W. James, *Raznolikosti religioznog iskustva*, str. 178.

⁶ W. James, *Raznolikosti religioznog iskustva*, str. 179.

ono što je prije smatrao trajnim pa mnogo puta i gore od samog prekida prijateljstva.

Oni koji uspijevaju živjeti svoje ideale, posjeduju odgovarajući stupanj žestine koja uništava inhibicije, dok drugima nedostaje upravo to, stupanj žestine prema samome sebi ili prema onome što stoji kao zapreka između nas i cilja koji želimo postići. Ovdje važnu ulogu ima i „dar suza“ kojega su posjedovali sveci od kojih James spominje sv. Tereziju Avilsku i Ignacija Loyolskog⁷. Dok se tvrdoća srca kod nekih vraćala, sveci su darom suza neprestano rastapali led hladnog i tvrdog srca u odnosu na Boga te su tako neprestano prebivali u emocionalnoj uzbuđenosti ili pod duhovnim entuzijazmom. Takav doživljaj stvarnosti uvijek nanovo očituje i raspaljuje zadivljenost svekolike Božje dobrote koja se providonosno zamjećuje u svemu stvorenju i na svakom koraku njihove svakodnevnice. Bog je za njih uistinu Jahve, onaj koji je tu s njima, Emanuel – s nama Bog.

Nama je danas zanimljivo Jamesovo mišljenje vezano za nestanak starih poriva i sklonosti.⁸ U Jamesovo vrijeme, ali i danas, vlada mišljenje da je uzrok nestanka poriva i sklonosti posljedica hipnotičke sugestije u kojima subliminalni utjecaji igraju odlučujuću ulogu. Međutim, James nam donosi da ukoliko Božja milost djeluje čudesno, onda ona vjerojatno ulazi kroz subliminalna vrata.

„Kolektivno ime za zrele plodove religije u karakteru pojedinca jest svetost. Svetački karakter jest karakter za kojeg su duhovni osjećaji uobičajeno središte osobne energije. I u životu ljudi sa svetačkim

⁷ W. James, *Raznolikosti religioznog iskustva*, str. 182.

⁸ W. James, *Raznolikosti religioznog iskustva*, str. 183.-184.

karakterom mogu i dalje postojati iskušenja, ali unutra nema ničega da im odgovori jer im se srce potpuno priklonilo uz Boga. Slika univerzalne svetosti koja se može naći u svim religijama ima nekoliko točaka: pojavljuje se osjećaj da stojimo u uskoj vezi s nekom idealnom silom (koju kršćani personificiraju kao Bog), dobrovoljnim podređivanjem toj sili koju doživljavamo kao prijateljsku, golemo oduševljenje i sloboda kao posljedica brisanja granica

zagušujuće otajstvenosti, premještanje osjećajnog središta od vlastitog ja prema ljubavi i harmoniji. Za Jamesa ove četiri točke čine korijen svake religije⁹.

Praktične posljedice univerzalne svetosti jesu: asketizam, duševna snaga, čistoća i milosrđe, dok se plodovi u susretu sa svakodnevnicom očituju u potpunoj odsutnosti straha, kako to zorno pokazuje

⁹ W. James, *Raznolikosti religioznog iskustva*, str. 184.-185.

slučaj Frank Bullena¹⁰ i gospođe Guyon¹¹ koja je radosno gledala smrti u oči tijekom žestoke oluje koja je jedanaest dana bješnjela na otvorenom moru te slučaj sestre Seraphique de la Martiniere koja proživljava pohođenje božanske ljubavi tolikom silinom da moli za pošteđenje jer misli da će umrijeti od prekomjerne ljubavi.¹² Drugi plodovi su raj unutarnje smirenosti¹³, odsutnost svake boli u trenucima mučenja i polaganja svoga života za Krista¹⁴, Čistoća koja se u nekim slučajevima postiže jednim udarcem, efikasnošću spiritualnog žara. Daljnji su plodovi potpuna prepuštenost božanskoj providnosti kada je osoba toliko natopljena božanskom dobrotom da se uopće ne brine kako će završiti dan, nego sve u sadašnjosti prima iz Božje ruke, tren za trenom, ne mareći za prošlost, ni budućnost.¹⁵ U svim analima svetaca nalazimo uvijek istu značajku koja se ponavlja: „oslonite se na Božju providnost bez ikakvog osiguranja – ne brinite se o sutra – prodajte sve što imate i dajte to siromasima – samo kad je žrtvovanje nemilosrdno i bezbrižno, stvarno će stići viša sigurnost.“¹⁶ Ostale plodove siromaštvo, čednost i poslušnost opisuje poimanjem katoličkih pisaca na tu temu na sljedeći način:

Siromaštvom žrtvuje svoju imovinu. Čednošću prinosi žrtvu svoga tijela, a poslušnošću upotpunjuje žrtvu te daje Bogu sve što još smatra svojim vlastitim, svoja dva najdragocjenija dobra, volju i intelekt. Žrtva je tada potpuna, istinska žrtva paljenica, jer cijela biva potrošena Bogu u čast. U katoličkoj disciplini ne slušamo pretpostavljenog kao čovjeka, već kao Kristovog predstavnika.¹⁷

Statistika koju James spominje¹⁸ uključuje 100 ljudi na kojima su provedena ispitivanja nakon njihovog obraćenja. Riječ je o članovima evangeličke i metodičke crkve. Većina su i nakon obraćenja doživjeli padove, no statistika pokazuje, da većina onih koji su se opredijelili za religiozni život, u njemu ustraju, bez obzira koliko religiozno oduševljenje splasnulo. No mnogi su primjeri potpunog oslobođenja gdje više ne postoji povratak na staro, kao ni pojava želje za prijašnjim zadovoljstvima.

Na kraju krajeva, kaže James, „samo su dva načina putem kojih se možemo riješiti gnjeva, brige, straha, očajanja i drugoga. Jedan je da nas nesavladivo obuzme suprotno obojeno uzbuđenje, a drugi da se u borbi toliko iscrpimo da moramo prestati – naprosto se skljojamo, predamo i ne marimo više. Sve dok egoistična zabrinutost duše stražari pred vratima, srdačno povjerenje duše koja vjeruje ne može ući.“¹⁹

¹⁰ W. James, *Raznolikosti religioznog iskustva*, str. 196.

¹¹ W. James, *Raznolikosti religioznog iskustva*, str. 195.

¹² W. James, *Raznolikosti religioznog iskustva*, str. 189.

¹³ W. James, *Raznolikosti religioznog iskustva*, str. 194.

¹⁴ W. James, *Raznolikosti religioznog iskustva*, str. 197.

„Uzalud su žene vikale: Moramo udvostručiti udarce, ona ih ne osjeća jer niti govori, niti viče. A kako bih vikala kad sam iznutra od sreće gubila svijest?“

¹⁵ James ovdje spominje primjer svete Katarine Đenovske; Isto 197

¹⁶ W. James, *Raznolikosti religioznog iskustva*, str. 219.

¹⁷ W. James, *Raznolikosti religioznog iskustva*, str. 212.

¹⁸ W. James, *Raznolikosti religioznog iskustva*, str. 174.

¹⁹ W. James, *Raznolikosti religioznog iskustva*, str. 144.

RUŽE

Vani je vjetar zviždukao, mlateći maslinovim granama. Susnježica je vijala pred crkvom. Franjo se bosonog uputi. Klara ga je slijedila koji korak iza njega. Htjela ga je zadržati. Barem je htjela da joj obeća skori novi posjet. Franjo navuče kukuljicu preko čela:

- Sestro Klara, dobro je da se zbog pogleda svijeta odijelimo. Ostavljam te tvojim brigama.

Klara se na sjaju snijega, koji je prekrivao zemlju, osjeti izgubljenom. - što ću činiti bez tebe? Ti me vodi i prosvjetluj. Franjo podigne oči k mrkožutom nebu.

- Gospodin će te voditi.

- I ne ćemo se više vidjeti?

Franjo pogleda oko sebe. Izmjeri vrijeme, zapazivši grm trnja pokriven snijegom.

- Opet ćemo se vidjeti kad procvatu ruže.

Bijaše početak zime, a ruže neće procvasti do kasnog proljeća. Franjo je između sebe i Klare postavio čitavu dob.

- Nek bude tvoja volja, ujedno s onom Gospodinovom odvрати Klara, sagibajući glavu.

Franjo se htjede odalečiti, ali ga zaustavi neočekivano crvenilo. Na grmu nenadano i čudnovato procvjeta kita ruža.

Klara se pod svojom dvostrukom koprenom smiješila, i kad Franjo icheznu prema Spelu u snježnoj vijavici, Klara siđe prema Sv. Damjanu s rukoveti ruža, koju položi pred noge Rospetoga.

Piero Bargellini, *Cvjetici sv. Klare*, Symposion, Split, 2008

